

Nenad VekarićZavod za povijesne znanosti JAZU,
Dubrovnik

PRIMJENA TABLICA ASCENDENATA U HISTORIJSKOJ DEMOGRAFIJI

Kretanje stanovništva dinamičan je proces s mnoštvom zakonitosti, popratnih pojava, te vrlo složen i višeznačan. Ne postoji metoda kojom bi se jedna pojava objasnila do iscrpnosti. Uvijek ostaje štogod skriveno, nerazjašnjeno. Statističke metode i analize, bez obzira na to koliko egzaktne bile, teže generalizaciji, nerijetko skrivajući nijanse. I podaci na kojima se temelje obično imaju "tamni" procenat zbog nedostatka izvora ili manjkavosti u njima i zbog svrhe radi koje je izvor nastao, te mogućih manipulacija onih koji su te izvore stvarali. Nijanse saznajemo uz pomoć drugih znanstvenih disciplina, ali nevolja nastaje kad nam te druge znanosti donose jedine vijesti o nekom problemu a nemamo "statistički kostur".

U svakom slučaju, istraživanje stanovništva u prošlosti složen je zadatak koji zahtijeva kombiniranje mnogih metoda i pomoć mnogih drugih disciplina da bi zaključak istraživanja bio što bliži stvarnom događanju.

Ovim radom cilj nam je upozoriti na mogućnosti koje pri promatranju različitih fenomena u kretanju stanovništva, demografskoj znanosti pružaju tablice ascendenata. Te tablice korisno mogu poslužiti ponajprije istraživanju migracijskih strujanja, točnije: uočavanju mogućeg utjecaja nosilaca migracija na kretanje stanovništva, dok bi se stvarni utjecaj trebao analizirati i s pomoću drugih nauka kao što su lingvistika, etnografija i sl. U jednom znatno savršenijem informacijskom sustavu tablice ascendenata mogle bi biti veoma značajne za genetiku (kad bi se, pored genealoških podataka, u takve tablice unijeli i razni drugi pokazatelji, od opisa fizičkog izgleda, krvne grupe, nasljednih bolesti, uzroka smrti i drugih, mnogobrojnih, za genetiku bitnih činjenica).

Nadalje, tablice predaka pogodne su i za utvrđivanje generacijskog razmaka. Taj problem, osim spoznajne svrhe, često ima i praktičnu važnost, naročito u genealoškim istraživanjima. Osim toga, s pomoću tablica ascendenata mogu se provoditi i druge demografske analize, kao što su analiza promjena doživljene dobi kroz generacije, dob pri ženidbi i sl.

Najveći praktični problemi pri istraživanju tablicama ascendenata jesu duga priprema i "rasutost" izvora. Naime, za uspješne tablice ascendenata potrebno je prethodno načiniti tablice descendenata svih onih rodova koji će se u tablici ascendenata pojaviti, a to praktično znači: genealoški obraditi jedno ili više područja. Nadalje, čim se promijeni mjesto rođenja nekog pretka u tablici, podatke je potrebno tražiti na drugom mjestu, često u drugom arhivu. Zbog toga je, u današnjim uvjetima, takve tablice u razumnom roku moguće učiniti jedino u izoliranijim područjima, gdje nema mnogo miješanja sa strane. U budućnosti te će zapreke vjerojatno biti otklonjene sistematskom kompjutorskom obradom matičnih knjiga.

Broj generacija obuhvaćenih u tablici predaka ovisi o podobnosti arhivskih vrela, u prvom redu matičnih knjiga. Taj broj varirat će od regije do regije, od župe do župe. Za područje poluotoka Pelješca (koji će se kao primjer obraditi u ovome radu), te manje-više za čitavo dubrovačko područje, mogla bi se istražiti osma generacija predaka današnje no-

vorodenčadi, koja je, u prosjeku, bila rođena oko 1740. godine. Eventualno bi se vremenski dublja analiza mogla načiniti jedino za dubrovački vlasteoski krug (zahvaljujući brojnim drugim izvorima, u prvom redu oporukama) i rezultati tog istraživanja vjerojatno bi bili vrlo zanimljivi.¹

Ovaj rad ograničit će se na razmatranje triju problema:

- 1) razmatranje o potencijalnim migracijskim utjecajima;
- 2) problem utvrđivanja generacije s najvećim brojem predaka, odnosno generacije kad se broj predaka počinje smanjivati u odnosu na prethodnu, mlađu generaciju i
- 3) utvrđivanje generacijskog razmaka.

No, prije daljnjeg razmatranja, potrebno je definirati neke kategorije kojima će se u radu operirati te odrediti uzorak koji će se, primjera radi, analizirati.

*

Tablice predaka ili ascendenata posebne su vrste genealoških tablica koje, po određenom kriteriju, sistematiziraju direktne pretke neke osobe. Izravan je onaj predak, kojega da nije bilo, ne bi bilo niti novorođenčeta, tj. osobe čiju tablicu predaka činimo.

Sistematizacija izravnih predaka vrši se horizontalno po generacijama, a vertikalno po lancima.

Generacija je skup predaka koje od novorođenčeta (tj. od osobe čiju tablicu činimo) dijeli jednak broj poroda. Generacija će se označavati rimskim rednim brojkama, i to na taj način da novorođenče bude I. generacija, roditelji II. generacija, djedovi i bake III. generacija predaka itd. Generaciju ovdje ne treba povezivati s dobi jer pripadnici iste generacije ne moraju živjeti (i ne žive kako će se kasnije vidjeti) u istom vremenu. Broj predaka svake iduće generacije unazad teorijski se udvostručuje, no u praksi se, zbog neminovnih srodničkih odnosa u određenoj generaciji, broj počinje smanjivati (o tom problemu govorit će se u posebnom odjeljku).

Lanac ascendenata tvori niz predaka koji počinje novorođenčetom i uvijek slijedi samo jednog izravnog pretka u svakoj generaciji. Svaki predak u lancu dijete je idućeg po redu. Broj lanaca ovisi o broju generacija koje proučavamo. Uvijek ih je toliko koliko ima predaka u posljednjoj generaciji. Ako tablica ascendenata uključuje roditelje, tada su samo dva lanca predaka, ako uključe djedovsku generaciju tada ih je 4, IV. ili pradjedovsku generaciju 8, V. ili šukundjedovsku generaciju 16. Tako se broj udvostručuje za svaku generaciju unazad, do beskonačnosti. Ne postoje dva ista lanca predaka, čak ni onda kada se u određenoj generaciji, zbog brakova u srodstvu, neki predak ponavlja nekoliko puta. U takvim je slučajevima početak i kraj lanca identičan, ali je razlika u unutrašnjosti lanca. Lanac predaka označavat će se arapskim rednim brojkama, logičnim slijedom: svi neparni lanci završavat će muškim, a parni ženskim pretkom. Prvi će lanac biti potpuno muški, a posljednji potpuno ženski, dok će ostali lanci biti mješoviti.

Uzorak koji ćemo analizirati u ovom radu čine djeca rođena 1880. godine na području triju izrazito poljoprivrednih regija poluotoka Pelješca — u Janjini, Crnoj Gori i Ponikvama. Te godine rođeno je ukupno 96-ero djece i za 91 od njih načinjene su tablice ascendenata do uključno V. ili šukundjedovske generacije. Ostalih petero djece (Janjina 2, Crna Gora 3) isključeno je iz obračuna jer su slučajno rođena na tom području (djeca državnih službenika s privremenim boravkom).²

¹ Tom istraživanju trebala bi prethoditi precizna genealoška analiza toga kruga koja je već započela radom I. Mahnken, Dubrovački patricijat u XIV. veku, SANU, posebna izdanja, knjiga CCCCXL, Beograd 1960.

² Tablice ascendenata načinjene su na temelju genealogija, a genealogije na temelju matičnih knjiga s područja poluotoka Pelješca, Dubrovnika i okolice, pohranjenim u Historijskom arhivu Dubrovnik, Arhivu Biskupskog ordinarijata Dubrovnik, župnim i mjesnim uredima na poluotoku Pelješcu. Ti izvori neće se ovdje posebno navoditi već se upućuje na rukopis "Stanovništvo poluotoka Pelješca" koji će, valjda, biti objavljen i koji će sadržavati popis svih pregledanih arhivskih izvora.

Tablica 1

TABLICA ASCENDENATA DO V. GENERACIJE MARIJE BAJO,
ROĐENE 1880. GODINE U BOLJENOVICIMA (PONIKVE)

I. generacija:		
1. Bajo Marija	(r. 1880)	Boljenovići
II. generacija:		
1. Bajo Antun	(1854-1894)	Boljenovići
2. Bogeta Kata	(r. 1849)	Boljenovići
III. generacija:		
1. Bajo Mato	(1818-1874)	Boljenovići
2. Dedović-Rozić Marija	(r. 1821)	Metohija
3. Bogeta Antun	(1797-1881)	Boljenovići
4. Kvestić Nikoleta	(1806-1900)	Sparagovići
IV. generacija:		
1. Bajo Nikola	(1774-1850)	Boljenovići
2. Marlais Marija	(1789-1861)	Boljenovići
3. Dedović Antun	(1790-1862)	Zabrđe
4. Rozić Kata	(1792-1864)	Metohija
5. Bogeta Božo	(1745-1798)	Boljenovići
6. Blitvić Marija	(1756-1825)	Sparagovići
7. Kvestić Petar	(1771-1825)	Sparagovići
8. Prčević Marija	(1774-1839)	Dančanje
V. generacija:		
1. Bajo Josip	(r. 1734)	Boljenovići
2. Varezić Marija	(1749-1832)	Metohija
3. Marlais Mato	(1760-1831)	Boljenovići
4. Karač Ana	(1762-1843)	Sparagovići
5. Dedović Mato	(1752-1837)	Zabrđe
6. Prčević Jelena	(1753-1824)	Dančanje
7. Rozić Nikola	(1761-1839)	Metohija
8. Lučić Marija	(1767-1840)	Boljenovići
9. Bogeta Marin	(1716-1786)	Boljenovići
10. Karač Kata	(1719-1801)	Sparagovići
11. Blitvić Nikola	(1721-1790)	Sparagovići
12. Brbora Jelena	(1729-1761)	Doli
13. Kvestić Vlaho	(1731-1793)	Sparagovići
14. Blitvić Marija	(1747-1814)	Sparagovići
15. Prčević Stjepan	(1749-1838)	Dančanje
16. Radić Klara	(1744-1790)	Zabrđe

N a p o m e n a: Arapskim brojkama označen je broj lanca.

Razmatranje o potencijalnim migracijskim utjecajima

U mnoštvu činilaca koji utječu da neka individua bude takva kakva jest, s genetskim nasljeđem i određenim sustavom stečenih običaja, navika, zanimanja, govorenja, načina razmišljanja, jedan od izrazito snažnih i neposrednih faktora jest obitelj, u prvom redu izravni preci, koji ne samo da je genetski predodređuju već i zajedničkim življenjem najneposrednije utječu na njezin razvoj i stvaranje čvrstih obilježja.

Dijete je, u tipičnoj životnoj situaciji, najviše podložno utjecaju roditelja. Međutim, i roditelji su djeca svojih roditelja od kojih su također naslijedili genetske osobine i primili niz društvenih obilježja koje kasnije prenose na svoje dijete. Dijete, dakle, posredništvom svojih bližnjih predaka preuzima osobine daljih, razumije se, ne u istom obliku, već modificirana brojnim drugim utjecajima koji su na nj djelovali izvan kruga ascendenata.

U jeziku, običajima, nošnji i drugim područjima života jednoga kraja ili naroda uočiti će se niz preuzetih obilježja iz drugoga kraja ili iz drugoga naroda. Njih su donijeli sa sobom i uklopili u postojeći sustav doseljenici ili ponekad samo jedan doseljenik, a onda se to, opisanim mehanizmom, s koljena na koljeno, prenijelo i na novije generacije.

Kolika je snaga utjecaja predaka? Teorijski, čovjek ima 50% genetskih poruka od svakog roditelja, 25% od svakog djeda i bake, 12,5% od pradjedova i prababa itd., u X. generaciji (koju čini 512 izravnih predaka) utjecaj je samo 0,195%. Praktično, međutim, taj utjecaj može veoma varirati, bilo da nadjačava prosjek iz raznih razloga, od spleta životnih okolnosti i snage ličnosti nekog pretka do ponavljanja jednog te istog pretka u generaciji zbog brakova u srodstvu, ili pak da sasvim nestaje zbog nepovoljnih životnih okolnosti i vremenske distancije.

Kroz tablicu ascendenata mogu se uočiti potencijalni utjecaji na pojedinca. No, razlika između potencijalnih i stvarnih utjecaja može biti veoma velika jer je npr. dijete živjelo kod jedne bake ili mu je, možda, jedan roditelj rano umro i sl. Ako pak analiza tablica predaka obuhvati veću grupu ljudi, veća je i mogućnost da se otkriju stvarni utjecaji. Ako se u određenoj generaciji primijeti veći udio žiteljstva jednog područja, onda se i promjene u različitim oblicima života mogu objasniti kao utjecaj doseljenika iz upravo dotičnoga kraja.

Što je veći udio domaćeg žiteljstva u određenoj generaciji predaka, to su sredina izoliranja i asimilatorni mehanizmi snažniji. Naprotiv, što je veći udio doseljenika, bit će veći i utjecaji. Ako taj udio prijeđe određenu granicu, doći će do suprotne pojave, do asimilacije domaćeg žiteljstva.

Tablice predaka mogu poslužiti identifikaciji potencijalnih kanala migracijskih utjecaja, dok se stvarni utjecaj, sadržaj i stvarni intenzitet utjecaja iz njih ne može vidjeti. Na ta pitanja trebale bi odgovoriti druge znanosti, u prvom redu lingvistika, etnografija i genetika, izolirajući pojedina preuzeta obilježja.

*

Analizom mjesta rođenja predaka djece rođene 1880. godine na području promatranih triju župa, uočava se da se u svakoj generaciji unazad smanjuje udio ascendenata rođenih u istom naselju kao i novorođenčad. Nasuprot tome, povećavaju se vanjski utjecaji, i to nazovimo na "etapni" način. Prvo se povećava utjecaj bliže okoline, zatim šire regije, pa još šire itd. Vrijeme u kojem se odvijaju takve promjene pokazuje otvorenost ili zatvorenost određenog naselja ili regije, odnosno ukazuje na izloženost dotičnog naselja vanjskim utjecajima i promjenama. Što je nekoj grupi bliže generacija u kojoj je "strani" utjecaj nadvladao "domaći", to je grupa otvorenija.

Tako je od djece rođene 1880. godine na području triju peljeških župa 80,2% predaka II. generacije (roditelji), 61,3% predaka III. generacije, 45,7% predaka IV. generacije i samo 33,2% pretka V. generacije bilo rođeno u istom naselju kao i novorođenče. Dakle, već u IV. generaciji izgubio se presudan utjecaj "domaćeg" naselja.

Promatrajući bližu regiju, tempo je sporiji: od djece rođene 1880. godine 89,5% predaka II. generacije, 80% predaka III. generacije, 73,6% predaka IV. generacije te 62,4% predaka V. generacije bilo je rođeno u istoj regiji kao i novorođenčad. U sličnom tempu tek bi se u VII. generaciji izgubio presudan utjecaj "domaće" regije.

Gledano još šire, u okviru Pelješca: od djece rođene 1880. godine 94,4% predaka II. generacije, 90,2% predaka III. generacije, 88% predaka IV. generacije i 85,3% predaka V. generacije bilo je također rođeno na Pelješcu. U tim vremenskim odsječcima, pod pretpostavkom da nije bilo eksczesnih slučajeva (nagle migracije), tek u XVII. generaciji izgubio bi se presudan pelješki utjecaj, a ta generacija u prosjeku bila je rođena nešto poslije 1300. godine.

Dakle, može se zaključiti da je prostor središnjeg dijela poluotoka Pelješca, od Janjine do Ponikava, bio vrlo izoliran, bez velikih vanjskih utjecaja (tablica 2).

Tablica 2

MJESTO ROĐENJA PREDAKA II — V. GENERACIJE DJECE
ROĐENE 1880. GODINE NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE,
CRNE GORE I PONIKAVA (STRUKTURA)

Generacija	Preci novorođenčadi rođeni u				nepoznato (%)
	istom naselju kao i novorođenče	istoj regiji kao i novorođenče	u drugij regijama poluotoka Pelješca	izvan Pelješca	
Janjina					
II.	82,9	8,6	2,9	5,7	—
III.	69,3	12,9	7,9	10,0	—
IV.	51,1	22,9	14,3	11,4	0,4
V.	37,9	23,7	25,7	12,3	0,4
Crna Gora					
II.	78,6	8,9	5,4	—	7,1
III.	60,7	17,0	11,6	3,6	7,1
IV.	49,1	25,4	12,9	5,4	7,1
V.	33,9	33,3	18,5	7,1	7,1
Ponikve					
II.	78,6	10,7	7,1	—	3,6
III.	51,8	27,7	11,6	5,4	3,6
IV.	35,7	36,6	16,1	8,0	3,6
V.	26,6	31,9	23,9	13,4	4,2
Ukupno					
II.	80,2	9,3	4,9	2,2	3,3
III.	61,3	18,7	10,2	6,6	3,3
IV.	45,7	27,9	14,4	8,5	3,4
V.	33,2	29,2	22,9	11,1	3,6

Migracijski utjecaj pojedinih lanaca ascendenata je različit. Redovito je veći u parnim (ženskim) nego u komplementarnim neparnim (muškim) lancima.

Na promatranom području čak 73,6% predaka V. generacije u prvom potpuno muškom lancu, a samo 20,9% u 16. potpuno ženskom lancu bilo je rođeno u istom naselju kao i njihova prapranužad rođena 1880. godine. U nekim mješovitim, ali pretežno ženskim lancima taj udio iznosio je još i manje (8. i 12. lanac). Ta velika razlika među lancima rezultat je specifičnih društvenih odnosa koji su pogodovali muškarcu. Sinovi su obično nasljeđivali očevo imanje, a to je uzrokovalo znatno češće seljenje žena nego muškaraca. Muškarci su ostajali u rodnoj kući i na rodnoj zemlji, a žene su doseljavale u njihovu kuću. Zbog toga je i migracijski utjecaj žena bio veći nego muškaraca, žene su donosile nove običaje, navike, riječi, a i način života često im je pogodio da te utjecaje još više prošire, pogotovu u priobalnim krajevima u kojima je odsutnost muškarca iz kuće bila češća i dugotrajnija (tablica 3).

Tablica 3

MJESTO ROĐENJA PREDAKA V. GENERACIJE DJECE ROĐENE 1880. GODINE
NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA (PO LANCIMA PREDAKA)

Lanac predaka	Ukupno predaka V. ge- neracije	Preci novorođenčadi rođeni									
		u istom naselju kao i novorođenče		u istoj regiji kao i novorođenče		u drugim regijama poluotoka Pelješca		izvan Pelješca		nepoznato	
		broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
1.	91	67	73,6	4	4,4	5	5,5	9	9,9	6	6,6
2.	91	29	31,9	20	22,0	26	28,6	10	11,0	6	6,6
3.	91	34	37,4	28	30,8	14	15,4	8	8,8	7	7,7
4.	91	15	16,5	35	38,5	24	26,4	10	11,0	7	7,7
5.	91	35	38,5	25	27,5	14	15,4	11	12,1	6	6,6
6.	91	25	27,5	23	25,3	22	24,2	15	16,5	6	6,6
7.	91	26	28,6	29	31,9	19	20,9	11	12,1	6	6,6
8.	91	12	13,2	29	31,9	29	31,9	15	16,5	6	6,6
9.	91	56	61,5	17	18,7	10	11,0	8	8,8	—	—
10.	91	22	24,2	26	28,6	34	37,4	8	8,8	1	1,1
11.	91	29	31,9	39	42,9	17	18,7	6	6,6	—	—
12.	91	18	19,8	31	34,1	31	34,1	11	12,1	—	—
13.	91	44	48,3	25	27,5	15	16,5	7	7,7	—	—
14.	91	30	33,0	21	23,1	26	28,6	12	13,2	2	2,2
15.	91	22	24,2	41	45,0	19	20,9	9	9,9	—	—
16.	91	19	20,9	30	33,0	30	33,0	12	13,2	—	—
ukupno	1456	483	33,2	425	29,2	334	22,9	161	11,1	53	3,6

Analize pojedinih generacija predaka mogu nam pružiti i zanimljive obavijesti o migracijskim smjerovima, širim i lokalnim. Tako se na području promatranih triju župa uočava najveća povezanost Ponikava s dubrovačkom regijom, zatim regionalne veze Janjina-Župa, Ponikve-Crna Gora i Ponikve-Ston (uvijek je riječ o susjednim regijama) (tablica 4), te mnogobrojne jače lokalne veze od kojih su nam najzanimljivije lokalne među-regionalne kao što su Janjina-Potomje, Trstenik-Potomje, Trstenik-Pijavičino, Brijesta-Dančanje i Duba Stonska-Hodilje. Najčešće se radi o susjednim naseljima, uz granicu dviju regija, a veze Trstenika s Pijavičinom i Potomjem rezultat su funkcije tog naselja kao izvozne luke Pelješke Župe (tablica 5).

Tablica 4

PORIJEKLO PREDAKA V. GENERACIJE DJECE ROĐENE 1880. GODINE
NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA (STRUKTURA PO REGIJAMA)

Porijeklo predaka V. generacije	Udio u ukupnom broju predaka%		
	Janjina	Crna Gora	Ponikve
Pelješac	87,3	85,7	82,4
Župa	23,6	2,2	—

Janjina	61,6	9,1	3,1
Crna Gora	2,0	67,2	10,0
Ponikve	0,2	7,1	58,5
Ston	—	—	10,7
<hr/>			
Ostali krajevi	12,3	7,1	13,4
Dubrovačka regija	6,1	3,6	10,3
Dalmacija	4,8	3,6	2,2
Hercegovina	—	—	0,9
Boka kotorska	0,7	—	—
Italija	0,4	—	—
Grčka	0,4	—	—
<hr/>			
Nepoznato	0,4	7,1	4,2

Tablica 5

PORIJEKLO PREDAKA V. GENERACIJE DJECE ROĐENE 1880. GODINE
NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA — PO NASELJIMA
(SAMO AKO PREMAŠUJE 10%)

Naselje	Udio (%) predaka V. generacije rođenih	
	u istom naselju kao i novorođenče	u drugim naseljima Pelješca (samo ako premašuje 10%)
Sreser	29,5	Janjina 25,0
Janjina	45,3	Potomje 11,7
Popova Luka	34,3	Janjina 20,3; Sreser 12,5
Trstenik	32,0	Potomje 21,9; Janjina 17,2; Pijavičino 16,4
Žuljana	45,5	—
Dubrava	31,2	Žuljana 15,6; Putnikovići 11,5
Kozo (Tomislavovac)	25,0	Dubrava 17,7; Žuljana 15,6; Putnikovići 14,6
Putnikovići	33,3	Kozo 18,7; Žuljana 12,5; Dubrava 12,5
Brijesta	32,3	Dančanje 13,5; Žuljana 12,5
Dančanje	12,5	Brijesta 31,2
Zabrđe	18,7	Dančanje 11,2
Sparagovići	31,9	Zabrđe 10,4; Metohija 10,4
Boljenovići	23,4	Sparagovići 23,4; Metohija 14,1
Metohija	34,4	Sparagovići 14,6
Duba Stonska	25,0	Hodilje 31,2

Problem utvrđivanja generacije s najvećim brojem predaka

Teorijski, u svakoj starijoj generaciji broj predaka se udvostručuje — u II. generaciji su 2 pretka (roditelji), u III. su 4 pretka, u IV. ih je 8, u X. generaciji već 512, u XV. generaciji 16.384, u XX. generaciji 524.288 predaka i tako beskonačno dalje. Kad bi i u stvarnosti bilo tako, onda bi značilo da se broj stanovnika povećava što idemo dublje u prošlost.

U stvarnosti nije tako. Doduše, u prvim generacijama broj predaka se najčešće zaista i udvostručuje zbog izbjegavanja spolnih kontakata s bliskim rođacima. Incest poznaju gotovo svi narodi svijeta i pravno ga reguliraju bračnim zaprekama. Međutim, daljnje srodstvo ne predstavlja bračnu zapreku, a osim toga za njega se najčešće i ne zna. Ljudi

pamte svoje rođake najčešće do 3-4. koljena, a onda svijest o srodstvu nestaje osim ako, jednako prezime ne upućuje na zajedničko porijeklo.

Dakle, mora postojati trenutak kada rodbinska isprepletenost postane toliko velika da se u određenoj generaciji broj predaka smanji u odnosu na mlađu generaciju. Koja po redu će biti generacija s najvećim brojem predaka, to će od pojedinca do pojedinca veoma varirati, a najviše će ovisiti o tome pripada li pojedinac otvorenoj ili izoliranoj grupi. Što je grupa zatvorenija, bit će bliže generacija s maksimalnim brojem predaka.³

Analizom do V. generacije predaka, načinjenom u ovom radu, promatrajući pojedinačne tablice ascendenata, problem se može tek uočiti jer da bi se preci već do te generacije ponavljali bilo je potrebno da roditelji (II. generacija) sklope brak u 6. stupnju krvnog srodstva po civilnom, odnosno 3. stupnju po kanonskom računanju ili da djeđovska, III. generacija sklopi brak u 4. odnosno 2. stupnju krvnog srodstva. I u jednom i u drugom slučaju ulazi se u okvir zakonskih zabrana po ondašnjem pravu. Ipak, iznenađuje broj srodničkih veza — tako od 91 djeteta rođenog 1880. godine na području triju peljeških župa, samo 78% je imalo 16 različitih predaka V. generacije, a čak 22% ih je imalo manje, tj. u toliko slučajeva sklopljeni su brakovi u bližem srodstvu. Od toga, jedno dijete (1,1%) imalo je samo 8 predaka V. generacije (tablica 6).⁴

Problem utvrđivanja generacije s najvećim brojem predaka može se postaviti i na nivou grupe. Pojava je tada uočljivija zbog toga što se na ponavljanje predaka nailazi ranije nego kod pojedinaca jer različiti članovi grupe mogu imati zajedničke pretke. Rezultati tako provedene analize pokazuju koliko je jedna grupa otvorena ili zatvorena, odnosno koliko su snažni potencijalni migracijski utjecaji. Trebalo bi biti: što je bliže generacija s najvećim brojem predaka, to je grupa homogenija, s izrazitijim obilježjima i sličnostima pojedinaca.

Vratimo se uzorku. Kad ne bi bilo ponavljanja predaka, 91 dijete rođeno 1880. godine na području Janjine, Crne Gore i Ponikava imalo bi ukupno 182 pretka II. generacije, 364 predaka III. generacije, 728 predaka IV. generacije i 1456 predaka V. generacije, tj. svaka starija generacija bila bi dvostruko brojnija od prethodne, mlađe generacije.

Budući da se neki preci zbog rodbinskih odnosa ponavljaju, broj se predaka svake starije generacije ne udvostručuje, već raste u laganijem tempu, iz generacije u generaciju sve sporije da bi onda, u jednom času, počeo opadati. Na uzorku se, međutim, taj pad ne registrira jer je istraživanje, iz već opisanih razloga, ograničeno do V. generacije, a dotada broj predaka još uvijek raste. No, pad se može naslutiti jer iz generacije u generaciju konstantno opada stopa toga rasta. Tako iz I. u II. generaciju stvarno povećanje iznosi 96,7%, iz II. u III. generaciju 70,4%, iz III. u IV. generaciju 55,4% te iz IV. u V. generaciju 48,9% (tablica 8).

³ Jednostavniji primjer može se zamisliti uz postojanje incesta: četiri brata Petrića ožene četiri sestre Matić, kasnije se djeca od svakog para međusobno ožene (4. stupanj krvnog srodstva po civilnom ili 2. stupanj po kanonskom pravu), a zatim i unuci (opet 4. odnosno 2. stupanj). Dijete od unuka imati će: 2. roditelja, 4 pretka u III. generaciji, 8 predaka u IV. generaciji i samo 4 pretka u V. generaciji.

⁴ Velika redukcija predaka rezultat je čak tri bliska srodnička odnosa. Roditelji Marije Bjelovučić, rođene 1880 — Stjepan Bjelovučić i Tereza Bjelovučić su po kanonskom pravu bili u 2. stupnju krvnog srodstva po liniji Kalafatovića (majke su im sestre) te u 3. stupnju po liniji Bjelovučića (djedovi su im braća). Osim toga, roditelji Tereze Bjelovučić — Nikola Bjelovučić i Marija Kalafatović bili su već u 2. stupnju srodstva (majka Nikole i otac Marije bili su brat i sestra).

Tablica 6

DJECA ROĐENA 1880. GODINE NA PODRUČJU ŽUPA
JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA
PREMA BROJU PREDAKA U V. GENERACIJI

Broj predaka V. generacije	Broj djece rođene 1880.	Udio (%)
16	71	78,0
15	2	2,2
14	10	11,0
12	6	6,6
10	1	1,1
8	1	1,1
Ukupno	91	100

Tablica 7

STVARNI I POTENCIJALNI BROJ PREDAKA DO V. GENERACIJE DJECE
ROĐENE 1880. GODINE NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA

Broj ponavljanja predaka	Broj predaka u generaciji				
	I.	II.	III.	IV.	V.
1		174	254	322	435
2		4	45	109	189
3		—	4	36	69
4		—	2	12	34
5		—	—	4	23
6		—	—	2	7
7		—	—	—	7
8		—	—	—	7
9		—	—	—	2
10		—	—	—	2
Ukupno predaka	91 (uzorak)	178	305	485	775
Potencijalni broj predaka	91	182	364	728	1456
Odnos stvarnog broja predaka prema potencijalnom (%)	100	97,8	83,8	66,6	53,2

Gornju tablicu potrebno je korigirati u dva smjera:

1) Šestero djece iz uzorka je vanbračno (otac nepoznat), od toga je jedan par blizanaca. Također, jedan predak IV. generacije je nahoče, dakle nisu mu poznati ni otac ni majka. Zbog toga kategorija "nepoznato" obuhvaća 3,3% pretka II, III. i IV. generacije, a 3,4% pretka V. generacije. Pri obračunu gornje tablice uzelo se da u tom segmentu nije bilo ponavljanja predaka (razumljivo, s izuzetkom blizanaca gdje su uvedene dvostruke vrijed-

nosti). U korigiranoj tablici, pak, uzelo se da se nepoznati segment ponašao jednako kao i poznati.

2) U gornjoj tablici promatrao se broj različitih predaka u određenoj generaciji. Međutim, neki preci se istovremeno ponavljaju i u različitim generacijama. Tako se 7 predaka istovremeno 7 puta javlja u III. i 11 puta u IV. generaciji, a 51 predak istovremeno se javlja 87 puta u IV. i 89 puta u V. generaciji. Kad se izvrši i ta korekcija gornje tablice, broj se stvarnih predaka još više smanjuje.

Tablica 8

KORIGIRANA TABLICA STVARNIH I POTENCIJALNIH PREDAKA DO V. GENERACIJE
DJECE ROĐENE 1880. GODINE U ŽUPAMA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA

	Generacija				
	I.	II.	III.	IV.	V.
Broj predaka					
— potencijalni	91 (uzorak)	182	364	728	1456
— stvarni	91	179	305	474	706
— %	100	98,3	83,8	65,1	48,5
Povećanje broja predaka iz generacije u generaciju (%)					
— potencijalno		100	100	100	100
— stvarno		96,7	70,4	55,4	48,9

Utvrđivanje prosječnog generacijskog razmaka

Generacijski razmak varira ovisno o broju muških ili ženskih predaka u određenom lancu. Budući da su najčešće očevi stariji od majki, lanci u kojima je veći broj muških predaka imaju veći generacijski razmak od lanca s većim brojem ženskih predaka. Za genealoška istraživanja najvažnije je znati generacijski razmak 1. muškog lanca jer genealogije descendenata prate prezime, tj. razvoj obitelji samo po muškoj liniji. Pitanje generacijskog razmaka postavlja se u genealogiji onda kad nema podataka o rođenju neke osobe i općenito onda kada su podaci oskudni pa se rekonstrukcija obitelji vrši interpolacijom nepoznatih izravnih predaka.

Bez obzira na to koja se generacija ascendenata promatra, potpuno muški je 1. lanac, a potpuno ženski posljednji lanac predaka, dok su lanci između mješoviti. Kod predaka V. generacije "muški" mješoviti lanci su 2, 3, 5. i 9. lanac (3 muška i jedan ženski predak u lancu), "ženski" mješoviti lanci su 8, 12, 14. i 15. (3 ženska i jedan muški predak u lancu) dok 4, 6, 7, 10, 11. i 13. lanac imaju ravnopravan broj muških i ženskih predaka (2-2).

Promatrani uzorak slijedi maločas naznačeno pravilo: najveći prosječni generacijski razmak do V. generacije ima 1. potpuno muški lanac (38,2 godine), zatim mješoviti muški lanci (od 36,3 do 37,1 godine) pa mješoviti lanci s ravnopravnim brojem muških i ženskih predaka u lancu (od 34,5 do 36,2), mješoviti ženski lanci (33,2 do 34,4) i na kraju posljednji, potpuno ženski lanac (32,5 godine) (tablica 9).

Tablica 9

PROSJEČNI GENERACIJSKI RAZMAK U LANCIMA PREDAKA DO V. GENERACIJE
DJECE ROĐENE 1880. GODINE NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA

Lanac predaka V. generacije	Broj muških u lancu	Broj ženskih u lancu	Prosječni generacijski razmak (u godinama)
1	4	—	38,2
9	3	1	37,1
3	3	1	36,8
2	3	1	36,7
5	3	1	36,3
11	2	2	36,2
10	2	2	35,9
13	2	2	35,5
4	2	2	35,0
6	2	2	35,0
7	2	2	34,5
12	1	3	34,4
14	1	3	34,4
15	1	3	34,0
8	1	3	33,2
16	—	4	32,5

Razlika između 1. muškog lanca i posljednjeg ženskog lanca u svim promatranim generacijama (II-V) iznosio je više od 5, a manje od 6 godina, što znači da su, pri sklapanju braka, muškarci prosječno toliko bili stariji od svojih žena.

Preci II. generacije novorođenčadi iz 1880. godine u prosjeku su bili rođeni 1844. godine, precima III. generacije 1807. godine, precima IV. generacije 1773. godine, a precima V. generacije 1738. godine (tablica 10).

Raspon između ekstremnih godina rođenja predaka iznosio je u II. generaciji 49 godina (tj. najstariji je bio rođen 1819, a najmlađi 1868. godine), u III. generaciji 64 godine (1774-1838), u IV. generaciji 81 (1738-1819) te u V. generaciji 106 godina (1688-1794). To znači da su se u ekstremnim slučajevima do V. generacije preskakala čak dva koljena — najstariji precima III. generacije bili su stariji od najmlađih predaka V. generacije (tablica 11).

Raspon između prosječnih godina rođenja predaka 1. potpuno muškog i posljednjeg, potpuno ženskog lanca iznosio je u II. generaciji 5,2 godine (tj. izravni muški precima prosječno su bili rođeni 1842, a izravni ženski 1847. godine), u III. generaciji 11,8 (1801-1813), u IV. generaciji 16,8 (1764-1781), a u V. generaciji 22,9 godina (1727-1750). Prosječno se, dakle, u svakoj generaciji kumulirala razlika od 5,7 godina — toliko su muškarci bili stariji od svojih žena (tablica 10).

Tablica 10

PROSJEČNA VREMENSKA UDALJENOST NOVOROĐENČADI ROĐENE 1880. GODINE
NA PODRUČJU ŽUPA JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA OD NJIHOVIH IZRAVNIH PREDAKA
V. GENERACIJE TE PROSJEČNI GENERACIJSKI RAZMAK — PO LANCIMA

Lanac predaka u generaciji	Prosječna vremenska udaljenost novorođenčeta od rođenja njegovih direktnih predaka (u godinama)				Prosječni generacijski razmak (u godinama)
	Janjina	Crna Gora	Ponikve	Ukupno	
1/II	36,9	39,3	37,5	37,8	37,8
2/II	31,7	32,2	34,2	32,6	32,6
II.	34,3	35,5	35,8	35,1	35,1
1/III	77,1	82,4	76,0	78,3	39,1
2/III	69,8	74,4	71,5	71,7	35,8
3/III	72,3	72,5	74,0	72,9	36,4
4/III	65,0	66,5	68,3	66,5	33,2
III.	71,0	73,6	73,4	72,2	36,1
1/IV	114,9	117,5	114,6	115,6	38,5
2/IV	107,2	114,0	107,4	109,3	36,4
3/IV	107,4	109,5	106,6	107,8	35,9
4/IV	101,7	106,8	102,9	103,6	34,5
5/IV	111,6	112,0	110,1	111,2	37,1
6/IV	103,1	105,6	105,2	104,5	34,8
7/IV	104,4	104,9	105,5	104,9	35,0
8/IV	95,5	99,6	102,4	98,8	32,9
IV.	105,6	108,5	106,8	106,9	35,6
1/V	152,1	156,4	150,1	152,8	38,2
2/V	145,7	148,8	146,5	146,9	36,7
3/V	143,4	152,8	146,2	147,2	36,8
4/V	137,0	146,4	137,8	140,2	35,0
5/V	145,0	148,8	142,3	145,3	36,3
6/V	139,7	142,4	138,8	140,2	35,0
7/V	132,5	145,3	137,0	138,0	34,5
8/V	126,6	139,2	133,5	132,8	33,2
9/V	151,4	147,3	145,0	148,3	37,1
10/V	146,1	142,3	141,2	143,5	35,9
11/V	146,0	147,0	141,5	144,9	36,2
12/V	137,4	139,2	136,9	137,8	34,4
13/V	143,0	144,0	138,8	142,0	35,5
14/V	138,1	140,0	135,4	137,8	34,4
15/V	135,2	134,7	138,5	136,0	34,0
16/V	126,0	131,8	132,8	129,9	32,5
V.	140,5	144,0	140,1	141,5	35,4

Tablica 11

PROSJEČNI I EKSTREMNI GENERACIJSKI RAZMACI IZMEĐU
PREDAKA DJECE ROĐENE 1880. GODINE NA PODRUČJU ŽUPA
JANJINE, CRNE GORE I PONIKAVA (UKLJUČIVO DO V. GENERACIJE)

Područje	Vremenska udaljenost novorođenčeta od rođenja njegovih predaka u generaciji (u godinama)			
	II.	III.	IV.	V.
Prosjeck				
Janjina	34,3	71,0	105,6	140,5
Crna Gora	35,5	73,6	108,5	144,0
Ponikve	35,8	73,4	106,8	140,1
Ekstrem — max.				
Janjina	53	98	142	180
Crna Gora	61	104	141	192
Ponikve	51	106	140	185
Ekstrem — min.				
Janjina	18	51	76	96
Crna Gora	12	42	61	86
Ponikve	21	46	68	90

Zaključak

Tablice predaka ili ascendenata korisno mogu poslužiti znanosti za uočavanje različitih nijansi u kretanju stanovništva. U današnje vrijeme njihova je primjena ograničena nedovoljno dobrim arhivskim izvorima i skromnim sredstvima koji bi ubrzali i poboljšali obradu tih izvora, no u budućnosti, kad se svladaju te zapreke, vjerojatno će putem tih tablica biti moguća spoznaja različitih i važnih fenomena, osobito u području genetike i demografije, a na korist i mnogim drugim znanostima.

Nenad Vekarić

USAGE OF ASCENDENTS' TABLES IN HISTORIC DEMOGRAPHY

Summary

The author tries to point out benefits of ascendants' tables in investigating different problems connected with population. As a sample it has been taken 91 children, born in 1880 from three districts of Pelješac peninsula and the ascendant-tables have been made for them up to the fifth generation. This sample has been used to consider three problems:

(1) *Considering possible migrant influences*

It is analysed the place of birth of the ancestors and it helps with conclusion of group-s openness or isolation, of possible migration channels and carriers of migrant influences. It is stated that migrant influence of women was much higher than influence of men which is the result of specific social relations more favourable for men.

(2) *Problem of establishing the generation with the highest number of ancestors*

Theoretically speaking, in each older generation the number of ancestors is duplicated, but if reality was like that the number of inhabitants would be the higher the deeper we were going in the past. It is, therefore necessary to have a generation when for a reason of inevitable related relations the number of ancestors becomes smaller according to the previous younger generation. On the sample this phenomenon has been hardly visible because the number of predecessors is growing to the fifth generation due to forbidding the sexual relations between close relatives.

(3) *Establishing the average generation distance*

It is noticed that generation distance depends on ancestors- chains i.e. on women or men-s number of ancestors in the chain. The average generation distance of man-s chain is 38.2 years and woman-s chain 32,5 years which means that male parents were more then five years in average older than female parents. At the end it is concluded that nowadays the usage of ascendants- tables has been limited with insufficient archival sources and rather modest financial means to hasten and improve elaboration of these sources.

In the future when these obstacles are subdued it will most probably be possible to comprehend different and important phenomenon by these tables, especially in the sphere of genetics and demography for the favour of many other different sciences.